

Δημοσθένης Δαγκλής  
 «ΑΓΑΝΑΚΤΙΣΜΕΝΕΣ ΔΙΕΡΓΑΣΙΕΣ»  
 (ΜΙΑ... ΑΙΣΙΟΔΟΞΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ)

**Σ**υνεχίζουμε να βιώνουμε μια ιστορική στιγμή εκδήλωσης δομικής κρίσης του κυρίαρχου κεφαλαιοκρατικού συστήματος με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της εποχής (παγκοσμιοποίηση, χρηματιστικοκρατία κ.λπ.), ώστε να επανεπιβεβαιώνεται η «παλιά» θεμελιακή άποψη ότι: «*Η αστική εποχή διακρίνεται... για τον αδιάκοπο κλονισμό όλων των κοινωνικών καταστάσεων και για την αιώνια αβεβαιότητα και κινητικότητα*» (Μαρξ-Ένγκελς, *Κομμουνιστικό μανιφέστο*). Πολυποπτικά ερμηνευόμενο το χαρακτηριστικό της λαϊκής αντίδρασης των κοινωνικών στρωμάτων, που πλήττονται βάνουσα, είναι η προσφυγή στην πρωτόλεια συλλογικότητα-communitas των «αγανακτισμένων πλατειών» που γνωρίσαμε και στη δική μας κοινωνία. Αυτή η έκφραση της λαϊκής αγανάκτησης τείνει να παγκοσμιοποιηθεί, έχει μεταλαμπαδευτεί εδώ και καιρό στην

παραδοσιακή μητρόπολη του καπιταλισμού ενώ ήδη είχε ξεκινήσει και σε άλλες κοινωνίες με ελάχιστη, πολιτικά, δημοκρατική επιφάνεια. Η επικοινωνιακή μονοκρατορία του κυρίαρχου συστήματος δεν φαίνεται μάλλον ικανή να ανακόψει όχι μόνο την αναξωπύρωση, αλλά και τον πολλαπλασιασμό αυτού του φαινομένου.

Οι σύντομες και σκόρπιες σκέψεις και περιγραφές που ακολουθούν, αν και έγιναν την περίοδο των ελληνικών «πλατειών», δεν είναι παρωχημένες και θεωρώ ότι εξακολουθούν να έχουν την όποια αξία τους.<sup>1</sup> Επιχειρούν να εστιάσουν σε κάποια βασικά βήματα των ιδεολογικών διεργασιών που συμβαίνουν, ή μπορούν να συμβαίνουν, μέσα στις communitates και γενικότερα στις αγανακτισμένες συνειδήσεις των ανθρώπων με αναφορές κυρίως στη δική μας κοινωνία:

Χιλιάδες αγανακτισμένες «μικρο-

1. Συναισθηματική αφορμή για την τωρινή δημοσίευση έδωσαν οι τελευταίοι χαρακτηρισμοί για τους αγανακτισμένους του βαρούγδουπου πολιτικού ανδρός, του οποίου συνήθως οι ακραίες δηλώσεις, που για κάποιους αφελείς «οπαδούς» του αποκαλύπτουν «ωμές αλήθειες», αντίθετα συγκαλύπτουν με ένα δήθεν ρεαλισμό την ιδεολογική παραίτηση και την πολιτική θρασυδειλία του. Έτσι το κείμενο αναφέρεται στην πλειοψηφία των αγανακτισμένων, στους: «μαλάκες» και όχι στους «κομμουνιστές» ή τους «φασίστες» κατά τη φρασεολογία του ίδιου.

αφηγήσεις» εκφράζουν ατομικές λαϊκές εκτονώσεις από χιλιάδες βιωτικά αδιέξοδα. Λαϊκά άμεσα επι-βιωτικά βάσανα (ανέχεια οργή) και συνακόλουθα έμμεσα αυτο-επιβεβαιωτικά άγχη (π.χ. ντροπή οργή) εκδηλώνονται, αντλώντας δύναμη από την αναπόδραστη ισχύ της συλλογικότητας. Έτσι, αφυπνίζεται η αριστοτελική κοινωνική διάσταση του ατόμου, την οποία το κυρίαρχο σύστημα αδιάλειπτα και πανέξυπνα επιχειρεί να διατηρήσει στην κατάψυξη ή να διοχετεύει τη φυσική ανάγκη ύπαρξής της σε ανώδυνα και ενίοτε επωφελή γι' αυτό συλλογικά πλαίσια. Η υποτιθέμενη χρόνια ιδεολογικά διαχεόμενη στατική αντίθεση μεταξύ ατομικού-υποκειμενικού και κοινωνικού-συλλογικού αρχικά ασυνείδητα μπαίνει στην αμφισβήτηση. Η τελευταία καλλιεργείται γόνιμα σε πρώτο στάδιο στο επίπεδο θεμελιωδών ηθικών προταγμάτων ενός γνήσιου και ενστικτώδους ανθρωπισμού που δικαιολογεί την αγανάκτηση. Έτσι θεωρείται απολύτως ανήθικο, λόγου χάρη, να δυσκολεύεις μία μάνα να αγοράζει το γάλα των παιδιών της, έναν απόμαχο της ζωής το φάρμακό του ή μία φτωχή οικογένεια να μπορεί να ξεσταίνεται το χειμώνα. Παρομοίως, αυθόρμητη και απόλυτη είναι η ακολουθούσα αγανάκτηση. Αν και θα ήταν πολιτικο-ιδεολογικά μάλλον υπερφίαλο να δεχτεί κανείς ότι διανύουμε μία... προεπαναστατική περίοδο, μπορούμε ωστόσο να συμφωνήσουμε ότι: *«Οι ριζικές στροφές στη διάρκεια μιας επανάστασης δεν είναι απλώς αποτέλεσμα επεισοδιακών οικονομικών αναστατώσεων... Αυτό*

*που αποκτά αποφασιστική σημασία είναι οι απότομες, έντονες και παθιασμένες αλλαγές στη ψυχολογία των τάξεων που έχουν διαμορφωθεί πριν την επανάσταση»* (Λέον Τρόσκι, *Η ρωσική επανάσταση*).

Μέσα στη σχετικά ετερόκλητη συλλογικότητα των πλατειών ή των ποικίλων κινήματων «Δεν πληρώνω» κ.ά. η ιδεολογικοποίηση και πολιτικοποίηση αυτής της ηθικής είναι πάντα επί θύραις, έτοιμη να συνομαδώσει τις πολλές μικρές ατομικές «αφηγήσεις». Όπως ισχύει πάντα οι (επι-)βιωτικές ανάγκες συνιστούν το προσφορότερο έδαφος ώστε ο συνεχής συστημικά επιβαλλόμενος στην εποχή μας («μεταμοντέρνος») «κατακερματισμός των συνειδήσεων» να αγγίζει τις αντοχές του. Η επιτυχία των ποιοτικά κλιμακούμενων «συνομαδώσεων» σημαίνει υπέρβαση του ατομικού βιωματικού εμπειρικού λόγου με τη χρήση καθολικότερων εννοιών, δηλαδή μία μερική θεωρητικοποίηση, που αναδεικνύει δειλά τα πρώτα και ακόμα αδιαμόρφωτα ιδεολογικά και πολιτικά χαρακτηριστικά μιας πλέον «καθαρής» θεωρητικής συνείδησης όπου θεωρία και πρακτική τείνουν να ενοποιηθούν. *«Ο πρακτικός άνθρωπος των μαζών εργάζεται πρακτικά αλλά δεν έχει μία ξεκάθαρη θεωρητική συνείδηση των πράξεών του, η οποία συνιστά επίσης γνώση του κόσμου στο βαθμό που προσπαθεί να τον αλλάξει»* (Αντόνιο Γκράμισι, *Ιστορικός υλισμός*).

Μία συνήθης έκφραση αυτής της φάσης συνομαδωσης είναι η εκκινούσα και συνομολογούσα κουβέντα περί της ση-

μερινής «κρίσης αξιών», δηλαδή μία έμμεση και συχνά ασυνείδητη κριτική κατά του κατακερματισμού και της σχετικοποίησής τους. Από την άλλη πλευρά, η συστημική προσπάθεια εμπόδισης τέτοιων διαδικασιών συχνά εδράζεται ακριβώς στις δύο τελευταίες έννοιες, δηλαδή τον κατακερματισμό και τη σχετικοποίηση, δημιουργώντας ενίοτε και καλλιεργώντας ηθικά (ψευδο)διλήμματα που στοχεύουν στην αδρανοποίηση των ατόμων.

Είναι αυτονόητο ότι, όπως σε κάθε επαγωγική διαδικασία που οδηγεί από το μερικό στο γενικό, απαιτούνται κάποιες «καθοδηγούσες αρχές-αξίες», το ίδιο ισχύει και εδώ για τις ιδεολογικές συνομαδώσεις, δηλαδή τις γενικότερες «αφηγήσεις». Ταυτόχρονα επίσης είναι βέβαιο ότι αυτές οι αρχές δεν γίνεται να μην πληρωθούν με πολιτικό περιεχόμενο, παραμένοντας στο επίπεδο ενός θεωρητικά αόριστου ουμανισμού, μιας αναποτελεσματικής ηθικίστικης νοσταλγικής συζήτησης για το χαμένο «σύστημα ηθικών αξιών» (το οποίο εξάλλου πάντα επιτυχώς εναρμονίζονταν με το ίδιο επικυρίαρχο κοινωνικοοικονομικό σύστημα). Άλλωστε η ίδια η

σημασία της «πλατείας» ως γεγονός είναι καθαρά πολιτική. Σε αυτή τη δεύτερη φάση ιδεολογικής συνομάδωσης, δηλαδή πολιτικοποίησης της ηθικής, η κριτική στρέφεται κατά του λεγόμενου «παλιού (μεταπολιτευτικού) πολιτικού συστήματος» με διάφορες συγκεκριμενοποιήσεις (φαύλη πολιτική και διοικητική εξουσία κ.ά.) Όμως, σ' αυτή την «αγανακτισμένη» κατεύθυνση κριτικής, που, αρχικά τουλάχιστον, μάλλον κατέχει την πλατειακή πλειοψηφία, εμφιλοχωρεί μια διπλή λαθροχειρούσα και αποκρύπτουσα διαστρέβλωση. Κατά πρώτον, με τη σημασία που παίρνει η έννοια «πολιτικό σύστημα», ως εκπροσωπούσα πολιτικο-κοινοβουλευτική έκφραση του συστήματος, συγκαλύπτεται ο βασικός πυρήνας του τελευταίου, δηλαδή η αδικοπαράγουσα και εκμεταλλευτική φύση του. Κατά δεύτερον, συμπεριλαμβάνει και την αριστερά, η οποία έτσι επωμίζεται εμμέσως πλην σαφώς μερίδιο ευθύνης για την αποτυχία του. Θα πρέπει εδώ να επισημάνουμε και την υποστήριξη που παρέχεται από χώρους μιας πολύ διευρυμένης αριστεράς σ' αυτή τη συμπερίληψη.<sup>2</sup>

Η παραπάνω περιγραφείσα φάση εί-

2. Αναφέρομαι π.χ. στο μανιφεστοειδές «κείμενο των ξέι», που κυκλοφόρησε εδώ και καιρό, με τίτλο «Από τη χρεοκοπία στην αυτογνωσία», όπου η μεταπολιτευτική αριστερά κατηγορείται ότι από «πολιτική» μετατράπηκε σε «οικονομίστικη», μία «εγωιστική αριστερά», μία αριστερά που «έστρεψε την ταξική πάλη από το κεφάλαιο προς το κράτος», «υιοθέτησε τον ατομικισμό» και έτσι «συνέβαλε το μερτικό της στην χρεοκοπία του συνόλου και στα δεινά των ατόμων». Η αβάσταχτη ελαφρότητα αυτού του δήθεν ρεαλιστικού κειμένου δεν είναι μόνον πολιτικο-ιδεολογική αλλά ακόμα και καθαρά επιστημο-λογική, αφού αντιστοιχίζει τους νόμους που διέπουν τη φύση και λειτουργία του διεθνούς κεφαλαιοκρατικού συστήματος με τους άτεγκτους νόμους της φύσης (Νεύτωνας)! Έτσι, το μη «έλλογο» της αντίδρασης στη λειτουργία των δεύτερων ισοδυναμεί με «λαϊκισμό» όσον αφορά την αντίστοιχη αντίδραση στους πρώτους! Μεταφέροντας εντέχνως την αναπόδραστη ισχύ της δεύτερης κατηγορίας στην πρώτη και συγχέοντας ταυτόχρονα τα αποτε-

ναι δυνατόν, εφόσον γενικότερα οι αγανακτισμένες συλλογικότητες αντιδράσης διαρκούν, να μην ολοκληρώνει εδώ τη διαδικασία συνομαδώσεων, αλλά αυτή να εξελίσσεται σε ποιοτικά ανώτερο επίπεδο εμπεριέχοντας δυνάμει την υπέρβαση του ενδοσυστημικού χαρακτήρα της κριτικής. Στην εξέλιξη αυτή μπορούμε να αναγνωρίσουμε δύο πρόδρομες εκδοχές όχι κατ' ανάγκη υποχρεωτικές και διακριτές. Στη πρώτη, λόγου χάρη, η κριτική στοχεύει στη μεριμνή χρηματιστικοκρατούσα κατάσταση του διεθνούς συστήματος (η μεριμνή «αγανάκτηση» στις ΗΠΑ), ενώ στη δεύτερη, που είναι και πλέον γνωστή και βασική, στη νεοφιλελεύθερη μετεξέλιξη του «αγορές vs άνθρωποι». Οι περιπτώσεις αυτές είναι δυνατόν να αποτελούν για κάποιους την ικανή εξηγητική αιτία με την οποία εξαντλείται και το προηγούμενο στάδιο πολιτικοποίησης της ηθικής και των αξιών, μία κριτική που εξακολουθεί βέβαια να παραμένει ισχυρά ενδοσυστημική.

Το (συλ-)λογικό επακόλουθο και πολιτικο-ιδεολογικό «βαρύτερο» βήμα αποτελεί, βέβαια, η συνειδητή κριτική στόχευση του πυρήνα, της καθεαυτής φύσης του συστήματος, που εκφράζεται με τη μετάβαση από το δίπολο «τράπεζες-αγορές vs κοινωνία-άνθρωποι» στο δίπολο «κέρδη vs άνθρωποι», το οποίο

συνιστά βασικό πολιτικο-αξιακό σύνθημα της αντισυστημικής αριστεράς αλλά και το μεγάλο φόβο του συστήματος. Με την πιθανή επιτυχία του πολιτικο-συνειδησιακού αυτού σταδίου ολοκληρώνεται η συγκρότηση της αντίθεσης στο κυρίαρχο σύστημα και έτσι ανοίγουν οι δρόμοι για την καταρχάς «αγανακτισμένα» συνειδησιακή υπέρβασή του. Βέβαια, κατά την κλασική διαλεκτική «πίστη» η νέα «θέση» κοινωνικής οργάνωσης υπάρχει «δυνάμει» μέσα στην ολοκληρωμένη «αντίθεση», θέμα το οποίο βέβαια συνιστά το μέγιστο καθήκον αλλά και τη «βάσανο» της αριστεράς. Η τελευταία πάντως οφείλει να μπολιάσει τις διεργασίες της *communitas* των συλλογικοτήτων, όχι μόνο με τον εξηγητικό-θεωρητικό της πλούτο, αλλά κυρίως με το πλέον συκοφαντημένο μεγάλο αξιακό και ηθικό της φορτίο. Ταυτόχρονα μία πιθανή αναδραστική επανεκτίμηση κάποιων θέσεων και απόψεών της θα εκλαμβάνεται από την ίδια ως δημιουργική, δεν θα την ενοχλεί, χωρίς βέβαια να οδηγείται σε ένα διαλυτικό σκεπτικισμό, μια ιδεολογική αυτοχειρία και στο ξεθώριασμα της οραματικής της διάστασης. Με τον παραπάνω τρόπο οφείλει να συμπεριφέρεται και να αντιδρά, για παράδειγμα, όσον αφορά τη διάχυτη αμεσοδημοκρατική φύση της *communitas* ή όσον

λέσματα-συμπτώματα με τους νόμους που τα παράγουν, αντιστοιχίζει ένα «σεισμό» με ένα «μνημόνιο» και επομένως... το τελευταίο θεωρείται «αναπόφευκτο»! Δεν θα επιμείνουμε σε μια κριτική ανασκευή επιχειρημάτων και θέσεων του κειμένου που θεωρώ ότι μπορεί να γίνει εύκολα όχι μόνο στο αριστερό πολιτικο-ιδεολογικό πλαίσιο αλλά ενίοτε και στο «καθαρά» επιστημο-λογικό πλαίσιο. (Βλ. επίσης το απαντητικό κείμενο του Ν. Σεβαστάκη (Αυγή 17.4.2011) «Αυτογνωσία ή Αυτοκατάργηση;».)

αφορά τον συχνά στερεότυπο εγγλωβισμό της σε μία στατική- απολυτοποιημένη αντίθεση μεταξύ «ταξικού» και «πατριωτικού-εθνικού». Στην τελευταία αυτή περίπτωση, όμως, απαιτείται ιδιαίτερη προσοχή, πολιτικο-ιδεολογική ευαισθησία και σύνεση (όπως συμβαίνει π.χ. τις τελευταίες μέρες, όπου η συστημική προπαγάνδα ντύνει με τα ρούχα του «πατριωτισμού» το παιχνίδι της διακομματικής συναίνεσης για τη διακυβέρνηση της χώρας μπροστά στον «εθνικό» κίνδυνο).

Ο ρόλος της αριστεράς είναι πάντα δύσκολος, αφού εκτός από τα νέα παγκόσμια χαρακτηριστικά, όπως είναι η

συνεχιζόμενη διαδικασία ολοκλήρωσης του καπιταλιστικού «πλανητικού χωριού» και η συνακόλουθη ζοφερή οικολογική πλανητική προοπτική, έχει πάντα να αντιπαλέψει με τις πιθανές ολοκληρωτικές φασιστοειδείς εκτροπές των συστημικών κρίσεων και ενδο-αντιπαλοτήτων. Στις τελευταίες, που είναι δυνατόν να προκύπτουν σε κάθε διεργασιακή φάση από αυτές που επιχειρήσαμε να σκιαγραφήσουμε, δεν θα αναφερθούμε στο παρόν, όπως δηλώνει και ο υπότιτλος, επισημαίνοντας απλώς το ρόλο των *communitates* ως σχετικού αναχώματος σε πιθανές ακροδεξιές εκτροπές.



*Προμηθέας, 1967-72*



*Το ουρλιαχτό του θηρίου, 1967-72*